

ամենայնի, վստահ ըլլալով իր յիշատակին անմահանալուն:

Իր հայրենակցաց կանգնած յիշատակարանը սկսուեցաւ 1846էն, ու 1862էն լմնցաւ: Խարըսխին վերայ չորս հատ քանդակ կը տեսնուին որ Քոլոմպոսի կենաց յիշատակներ կը ներկայացնեն: Սեանը չորս դին՝ որուն վերայ կանգնած կան անվախ նաւարկողին և Ամերիկայի արձանները, ուրիշ չորս արձաններ կան, որոնց ստորոգելիքը այս մեծ գիւտիս կ'ակնարկեն: Քոլոմպոս վսեմ կերպով ոտքի վրայ կանգուն կեցած է. ձախ ձեռքովը խարխիւր բռնած՝ աջովը Ամերիկան կը ցուցնէ, զոր իր արդեամբքը ընծայեց աշխարհքիս:

Ասով այժմեան մարդկութիւնը պարծանք մը կը ստանայ, ճանչնալով ինչպէս պէտք է յարգել մարդկային հանճարեղ արդիւնքը, որ շատ անգամ ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ հայրենիքը անմահացնող յիշատակարան մը:

ՀԱՅԻ ՊԱՏԱՌԻ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՄԱՐԴ

ՆԱՄԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

(Տես երես 210)

Չեռքը

Վոժից ստորոտը, ուսկից քեզի կը գրեմ, սիրելի օրիորդ, երբ մէկը օտարի մը կ'ուզէ երկիրը ցուցնել, նախ լեռը կը հանէ, ուսկից մէկ հայեցուածքով՝ դաշտազետնին մէջ ցրուած անտառներն ու գեղերը՝ մինչև Հռենոսի կապտագոյն գիծը՝ որ հորիզոնին վրայ կը կորսուի, միանգամայն կը տեսնէ: Անկէ ետքը հեշտեալ ինքզինքը կը գտնէ: Վերջին անգամս քեզ լեռը հանեցի: Ինծի հետ վեր ելլելու համար՝ քիչ մը աշխատելու պէտք ունեցար. հարկ եղաւ աչուրներդ աղէկ մը բաց բռնես

որ մեր մէկտեղ ընելու ճամբուն մինչև ծայրը կարենաս տեսնել: Հիմա իջնանք պիտոր, ինչպէս թէ անիւներով, որ երկիրը մասն մասն տեսնենք:

Եւ նախ սկսինք սկիզբէն:

Կարծեմ, մանաւանդ թէ զրաւադիր կ'ըլլամ, որ դու կը սպասես որ բերնէն սկսիմ:

Վայրկեան մը կեցիր: Անկէ առաջ ուրիշ բան կայ, որ դու անանկ ունակացած ես ի կիր ածելու, որ վստահ եմ՝ ամենևին վրան մտածած չես:

Բաւական չէ միայն բերան մը ունենալ. հարկ է նաև հասցընել անոր ինչ որ մարդ կ'ուզէ մէջը դնել: Ինչ կ'ընէիր սեղանի վերայ, եթէ ձեռք չունենայիր:

Չեռքն ուրեմն առաջին բանն է քըննելու:

Անոր ստորագրութիւնը ընել չեմ ուզեր. գիտես ինչպէս չինած է: Բայց այն որ թերեւ չես գիտեր, վրան ամենևին մտածած չըլլալուդ, այս է թէ ինչ պատճառի համար քու ձեռքդ աւելի հեշտ գործի մըն է, և հետեաբար աւելի կատարեալ, քան թէ օրինակի համար կատուին թաթը՝ որուն ուտելու մեքենային ձեռքնտու կ'ըլլայ՝ մկները բռնելու ծառայելով:

Քու հինգ մատանցդ մէջ մէկ մը կայ, ամենէն սոսուարը, ան որ բութ կը կոչեն, որ կողմնակի ինկած է՝ բոլորովին մէկ կալոնցմէն դուրս: Յարգութեամբ գիտէ զայն. այս կտոր մը մսով ծածկուած երկու ոսկորիկներուն մարդս պարտաւան է, եթէ Ֆիզիգապէս կենդանին երէն գերագոյն է: Իր ամենէն աղէկ սպասաւորներէն մէկն է, ամենէն գեղեցիկ ընծայնոր Աստուած ըրած է իրեն: Առանց այս բթամատին՝ մարդկային ճարտարութեանց երեք քառորդը (համեստաբար ըսելու համար) գուցէ դեռ ևս ստեղծուելու պէտք ունենային. և նախ ամենէն առաջինը, այն ճարտարութիւնը որ ոչ միայն պնակին մէջինը բերանը տանելուն վրայ կը կայանայ, այլ մանաւանդ պնակին մէջը հասցընելու նոյն այն պնակին բովանդակածը, ուրիշ ծանրագոյն խնդիր, սոյն այս ճարտարու-

Թիւնը կ'ըսեմ, մտքէդ չանցած դժուարութեանց պիտոր հանդիպէր:

Դիտած ես երբ առարկայ մը կ'ուզես բռնել, հացի կտոր մը, օրինակի համար, վասն զի խօսքերնիս ուտելու վերայ է, դիտած ես որ միշտ բթամատն է որ առաջ կ'անցնի, և միշտ ինքն մինակ է մէկ կողմէն, մինչդեռ բոլոր միւս մատուրները մէկալ կողմէն են: Եթէ բթամատը գործին մէջ օժանդակ չըլլայ, ձեռքը բան մը չկրնար բռնել, և ընելիքդ չես գիտեր: Այդ բանը տեսնելու համար, փորձէ առանց բթամատին օգնութեանը՝ դգալը բերանդ տանելու. կը տեսնես թէ որչափ ժամանակի կարօտ ես պնակ մը ապուր ուտելու: Բթամատը անանկ մը զետեղուած է որ կըրնայ դէմ ընդ դէմ գալ միւս մատանց՝ առանձին ամեն մէկուն, և կամ բոլորին մէկ տեղ. որով կարող կ'ըլլանք ամուր բռնելու, ինչպէս ազգանով մը, ինչևիցէ մեծ կամ պզտի առարկայ: Այս տրամադրութեանս պատճառաւ է որ ձեռքերնիս անանկ կատարեալ է. և աս կատարելութենէ զուրկ են միւս բոլոր կենդանիք, բաց ի կապիկէն, որ մեր ամենէն մերձաւոր դրացին է:

Այս ալ ըսեմ, խօսքերնիս հոս ըլլալուն համար, որ ասով է որ ձեռք մը՝ թաթէ մը կամ ոտքէ մը կը զանազանի: Ոտքերնիս, որուն գործը չէ խնձոր ժողովել կամ պատառաքաղ մը բռնել, նոյնպէս ինքն ալ հինգ մատն ունի. սակայն ամենէն խոշորը՝ միւսներուն դէմ ընդ դէմ գալ չկրնար. բթամատն չէ, և այս պատճառաւ ալ ոտքերնիս ձեռք չէ: Կապիկն՝ իր չորս անդամոց վերայ մէյմէկ բթամատն ունի. անոր համար ալ իր սրունից ծայրը ձեռքեր ունի, ինչպէս նաև բազկաց ծայրը: Բայց ապահով եղի որ այս առաւելութեանը պատճառաւ մեզմէ յառաջագէմ չէ: Ուրիշ տեղ կը բացատրեմ քեզի այս բանը:

Կը տեսնես ուրեմն, մեր խնդրոյն դառնալով, որ բերանը հասնելէն առաջ հարկաւոր էր ձեռքը քննութեան առնուլ, բերնին հոգացողն ըլլալով: Խոհակերը դեռ վառարանին կրակը չվառած՝

պէտք է որ դայեակը վաճառանոցը երթայ. անանկ չէ մի: Ընտիր և շատ ազնիւ դայեակ մըն է ձեռքերնիս. ինչ կ'ըլլայինք առանց անոր: Եթէ միշտ ամեն բանի վերայ խորհրդածէինք, երբեք ընկուզ մը չէինք կեղևեր՝ առանց Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու որ մեզի բթամատը տուած է, որուն միջոցաւ է որ մեր վախճանին կը հասնինք:

Եւ սակայն բոլոր այս ըսածներովս հանդերձ՝ դեռ ևս ապահով չեմ որ կըրցած ըլլամ կատարեալ կերպով հասկըցնել քեզի ուտելու պիտոյիցը համար ձեռքերնուս ունեցած բոլոր կարօտութիւնը, և ուստի՝ իրեն այն նախապատուութիւնը որ գլուխ անցնի ուտելաց պատմութեանը:

Քեզի կ'երևնայ դարձեալ, շիտակը խոստովանէ, որ եթէ ձեռքերդ յանկարծակի կորսնցնէիր՝ ինքզինքդ անօթութենէ մեռնելու չէիր թողուր:

Այդ անկէ է որ պզտի տեղեկութեան մը ուշադրութիւն չես ըներ, որ ըստ ինքեան կ'աժէ տեղեկանաս. և է գիտնալ թէ, աշխարհքիս մէկ ծայրէն միւս ծայրը, բազմաթիւ ձեռքեր անդադար կ'աշխատին քեզի կերակուր հոգալու:

Ահա, առանց հեռունները պտրտելու, գիտես որչափ ձեռքեր գործի ինկան որպէս զի կարող ըլլաս առաւօտեան սուրճդ առնելու: Ո՛րչափ ձեռքեր այդ սրճի գաւաթին չորս դին, որ օրուան մէջ ուտելիքիդ հաշւոյն մէկ պզտի մասն է. սևամորթին ձեռքէն սկսեալ որ սուրճը քաղեր է, մինչև խոհակերին ձեռքը որ զայն աղացեր է, առանց խօսքի առնելու նաւաստիին ձեռքը՝ որ զայն մեր աշխարհքը բերեր է: Երկրագործին ձեռքէն՝ որ ցորենը սերմաներ է և աղօթեպանին՝ որ զան ալիւրի վերածեր է, մինչև հացագործին ձեռքը որ զան պզտի հաց մը շիներ է: Իսկ կալուաւ ծակնով ձեռքը որ կաթը կթեր է: Իսկ շաքարագործ զտողին ձեռքը որ շաքարը ըրեր է, լուելով քեզի բոլոր միւսները որ անոր գործին նիւթը հոգացեր են: Եւ դեռ ինչ գիտնամ:

Ինչ կ'ըլլար ուրեմն եթէ զբօսանքի

համար հաշուելու առնէի բոլոր այն ձեռքերը՝ որ պէտք եղան պատրաստելու,

Ջտողին գործատունը,
կաթնավաճառ կնոջ ախոռը,
Հացագործին փուռը,
Աղօրէպանին աղօրիքը,
Երկրագործին արօրը,
Նաւաստիին նաւը:

Բան մը չէ՛ր մոռնար: Ա՛հ, տէր Աստուած. իսկ ձեռաց ամենէն էականը, գերագոյն ձեռքը, այն ձեռքը որ քեզի համար բոլոր միւս ձեռաց աշխատանքին պտուղը կը ժողովէ. քու մօրդ սիրելի ձեռքը, այն միշտ գործօն և արթուն ձեռքը, որ շատ անգամ քու ձեռքիդ տեղը կը բռնէ՝ երբ անյաջող կամ ծոյլ է:

Կը հասկընամ հիմա ինչպէս կարելի է բոլորովին զանց ընել՝ առանց ստամոքսին շատ նեղուելուն՝ այս երկու պզտի ձեռքերը, որ դեռ ևս գործ մ'ընել չեն կարող, թէպէտ և բթամատ մըն ալ ունին: Այնչափ բազմաթիւ ձեռքերով որ ամենայն դիրքով կը շարժին՝ որ այդ պզտի բերնին պաշարը հոգան՝ շատ չար բան չէ զանոնք անտես ընելը:

Սակայն կտրէ քու կատուիդ իր առջևի երկու թաթերը: — Վա՛շ. ի՞նչ կ'ըսեմ: — Ենթադրէ որ ալ չունենայ զանոնք, և յետոյ նստէ հաշուի առ սրբափմուկ օրը պիտոր բռնէ: Կ'ըմբռնես աղէկ որ իր խիւսը հաշուի չմտնէր: Քու սրճի գաւաթիդ պատմութիւնն է. այլք պատրաստած են անոր զայն:

Հաւտա ինծի, որ եթէ մինակ անտառի մը մէջ իյնալու ըլլայիր. ինչպէս այն գեղեցիկ սկիւռներէն մէկը որ անանկ սիրուն կերպով կաղին կը կըրծէ, կը տեսնայիր շուտ մը՝ քու անձնական միջոցներուդ մնալով, որ՝ բերանը ուտելուդ բաւական չէր ըլլար, և թէ՛ թաթի կամ ձեռքի՝ միշտ մէկ ծառայի մը պէտք կ'ունենար որ իր պաշարները հոգալու փոյթ ունենայ:

Գոհութիւն Աստուծոյ, այս աստիճանի հասած չենք: Փափուկ եղանակաւ ցուցամատը և բթամատը բանեցը.

նեղով՝ բռնեցինք սրճի մէջ թաթխած հացին կտորը, և ահա ճամբայ կ'ելլէ:

— Բերան՝ բացուէ: — Ահա եղաւ շուտ մը:

Ծամելէն առաջ, խորհրդածենք քիչ մը:

Բերանը դուռն է ուսկից կը մտնուի: Արդ իւրաքանչիւր մաքուր դրան առջին դռնապան մը կայ: Ի՞նչ կ'ընէ աղէկ կրթուած դռնապան մը: Եկող մարդիկներուն կը հարցնէ ի՞նչ են և ի՞նչ ընելու կու գան. և երբ արտաքին երևոյթնին շատ գէշ տեսնայ՝ չթողուր որ մտնեն: Մեզի ալ ուրեմն՝ աղէկ գործ տեսնելու համար՝ բերնին մէջ ասանկ դռնապան մը պէտք էր, և բարեբաղդաբար ալ ունինք: Կը ճանչնամս զայն:

Զարմացած ինծի կը նայիս. պզտի ապերախտ, որ քու ամենէն սիրելի բարեկամդ չես ճանչնար: Քեզի պատիժ՝ այսօր չպիտի զուրցեմ սրն է: Մինչև յաջորդ անգամ աղէկ մտածէ:

Առ այժմ, որովհետև քիչ մը տեղ կը մնայ ինծի, կ'ուզեմ համառօտ խօսք մը զուրցել մեր տեսածին վրայդ: Մեծ բան մը չէր ըլլար պատմել քեզի այս սկսած գեղեցիկ պատմութիւնը, եթէ երբեմն երբեմն բարոյական հետեանք մը չհանէինք: Ի՞նչ է ապա այսօրուան պատմութեանս բարոյականը:

Մէկ մը միայն չէ:

Նախ՝ եթէ դեռ չէիր գիտեր, կը սորվեցնէ քեզի որ ուրիշ մարդոց, գրեթէ ամենուն, մեծապէս պարտական ես, և զլիսաւորապէս անոնց թերևս որ արհամարհ կրնայիր սեպել: Այդ խոշոր լաթէ հանգերձով և կոշտ սանդալներով գեղացին, որ խաղ առնելու ախորժ կը զգաս, այդ գեղացիին կոշտ ձեռքն է որ առաջ բերեր է բոլոր այն աղէկ բաներն որ կ'ուտես: Այդ սոթթուած թեզանիքներով գործաւորը, որուն աղտոտ ու սեցած ձեռքը դաշելու կը վախնաս, քեզի ծառայելու գործին մէջն է որ շատ անգամ ձեռքը սեցած ու աղտոտած է: Պէտք է յարգես բոլոր այդ մարդիկը, աղէկ կը հասկընամս, վասն զի ամենը քեզի համար կ'աշխատին: Զըլլայ թէ

ինքզինքդ զարմանալի անձ մը սեպես անոնց քովը, դուն՝ որ դեռ ամենեկին ծառայութեան մը չես դար, որ ամենուն պէտք ունիս, մինչդեռ քեզի ոչ ոք կարօտ է :

Սակայն քեզ յանցաւոր ընել չեմ ուզեր ատոր համար : Դեռ կարգդ չէ եկած, և բոլոր աշխարհքս քեզի պէս սկսած է : Այլ անոր համար կը զուրցեմ որ դիտնաս որ պէտք է պատրաստուիս օր մը ուրիշներուն օգտակար ըլլալու, որպէս զի փոխարինես այն պարտուց՝ որոնց հիմա ինքզինքդ պարտական կ'ընես ամենուն նկատմամբ :

Ամեն անգամ որ պզտի ձեռքիդ կը նայիս, մտածէ որ զայն կրթելու պարտաւորութիւն ունիս, ու պատուոյ պարտք մը հատուցանելու, և պէտք է փութաւ աղէկ յաջողակ ընելու զայն, որ ալ չկարենան ըսել քեզի համար որ բռնորովին անշահ ես :

Եւ յետոյ, սիրելի օրիորդ, մտածէ որ օր մը պիտոր դայ, որ այն յարգելի ձեռքերը որ արդ մանկութիւնդ կը խնամեն, այդ ձեռքերը, որ այսօր քուկդ են, տկարանան և տարիքով անկարող պիտոր ըլլաս : Այն ատեն ուժիդ տէր պիտոր ըլլաս, և այսօրուան օրս ընդունած ծառայութեանդ տեղը պէտք պիտոր ըլլայ փոխարինես, և այնպէս ինչպէս այլ քեզի ծառայեցին. այսինքն ձեռքերովդ : Առաջ մօրը ձեռքն էր որ պզտի աղջկան չորս դին կ'երթար կու գար անդադար. արդ պզտի աղջկան ձեռքը պիտոր ըլլայ որ պառւած մօրը չորս դին երթայ դայ. իր յատուկ ձեռքը և ոչ ուրիշի մը :

Այս դէպքիս մէջ ալ, սիրելի օրիորդիկ, բերանը բանի չի գար առանց ձեռքի. բերանը կ'ըսէ որ կը սիրէ, այլ ձեռքն է որ կ'ապացուցանէ :

ՆԱՄԱԿ ԵՐՐՈՐԴ

Լեզուն :

Է՛յ աղէկ, այն դռնապանը : Գուշակեցիր :

Հիմա քեզի զուրցեմ. բերանը պահպանող դռնապանը՝ ճաշակաւութեան զգայարանքն է :

Այս ինքն է որ ազնուութեամբ՝ կիրթ մարդոց տանը պատիւները կ'ընէ, և առանց խնայելու անկիրթ սպրդողները կը մերժէ : Ուրիշ կերպ զուրցելով, ասոր առաջնորդելովն է որ ախորժանօք՝ լեզուով և շրթունքներով կը գգուենք ինչ որ ուտելու աղէկ է, և ինչ որ գէշ է ուտելու շուտ մը կը թքենք ու դռնէն դուրս կը նետենք, փիւհ ըսելով :

Ուզենալու ըլլայի շատ գէշութիւն կրնայի զուրցել այդ դռնապանին վրայօք, որ աղէկ չիհնչէր պիտի շատ մը պզտի որկորածէտ աղջիկներու ականջին՝ որ ասկէ կը տեսնեմ. բայց լաւագոյն կը սեպեմ աղէկ խօսելէն սկսել, իմ դիտողութիւններս վերջը պահելով :

Իմ քեզի ընելու պատմութեանս մէջ, սիրելի օրիորդ, գլխաւորապէս մէկ բան մը կայ որ պէտք չէ աչքէ փախցընել, նաև այն ատեն որ քեզի անոր վրայօք խօսիմ. և է որ այն ամենայն բաներն որ պիտի հանդիպինք՝ Աստուած կամաւ կարգադրեր է՝ որ մեր էութիւնը անոնց մէջ հանգչեցնէ, ինչպէս մայր մօրօրան մը կը շտկէ որպէս զի տղան մէջը պառկեցնէ : Պէտք է ուրեմն բոլոր այս բաներս մեզի Աստուծոյ տրուած այնչափ պարզներ համարել, և վրան գէշ խօսելէն ինքզինքնիս պահենք, եթէ ոչ գոնէ այն ձեռքը յարգելու համար որ զայնս մեզի տուեր է :

Միւս կողմանէ ամենապարզ միջոց մը կայ զմեզ համոզցնելու այս պարզեանքուն իւրաքանչիւրին օգտակարութեանը ու վայելչութեանը վրայօք, և է տեսնելը թէ ինչ կ'ըլլայինք եթէ զայն ընդունած չըլլայինք :

Ենթադրէ, օրինակի համար, որ ճաշակաւութեան զգայարանքէն զուրկ ըլլաս բոլորովին, և կարկանդակի մը կը տոր բերանդ գնելով ինչպէս թէ ձեռքդ բռնած ըլլայիր՝ ամենեկին զգացմունք մը չըմբռնէիր :

Կատարեալ ապահով եմ որ այդ ենթադրութիւնը երբեք չէիր ընել, վասն

զի տղու մը մտքէն երբեք չկրնար անցնիլ որ իրը՝ Աստուծոյ ըրածէն տարբեր կարենայ ըլլալ:

Ասոր վրայօք տղաք իրաւունք ունին, և քան զփիլիսոփաներն ալ աւելի: Սակայն որովհետեւ այսպէս սկսանք՝ ենթադրենք միշտ:

Ի՞նչ պիտոր ըլլար:

Նախառանց հոգ տանելու՝ հնոտի բորբոսած կարկանդակը պիտոր ուտես ինչպէս թէ թարմ ըլլար. և այդ բորբոսած կարկանդակը որ արդէ իր կրնար ուտել, վասն զի ճաշակիդ շատ գէշ պիտոր դար, առողջութեան փնասակար ուտելիք մըն է, կարող քեզ թունաւորելու եթէ անկէ շատ ուտելու ըլլաս:

Օրինակ մը բերելու համար քեզի կ'ըսեմ այս. սակայն այս հազարէն մէկն է: Թէպէտ և ուտելու բաներու նկատմամբ ուրիշ բան չես դիտեր, բայց եթէ ինչ որ խանութներէ կամ մօրդ խոհակերոցէն պատրաստ կ'ելլէ, ի վերայ այսր ամենայնի, կրնաս ըմբռնել որ շատ բան կայ որ մենք զմեզ պէտք է զգուշացնենք, վասն զի մեր ստամոքսին մէջ աղէկութիւն մը ընել չեն կրնար. որոնք զանազանելը շատ անգամ խիստ դժուարին կ'ըլլար եթէ ճաշակաւութիւնը մեզի օգնութեան չգար ծանուցանելով: Խոստովանէ ուրեմն որ այս ճաշակաւութեան ծանուցումները իրենց յարգն ունին:

Այս զարմանալի բանը կայ յիրաւի, որ ինչ որ իբր մնունդ ծառայելու որոշեալ չէ, գրեթէ միշտ բերանը մտնելով՝ իր գէշ համովը ինքզինքը կը մատնէ, և ասիկայ աղէկ ապացոյց մըն է որ Աստուած ամեն բանի հոգ տարած է: Դեղերը, յիրաւի, բերնին անախորժ են, բայց ըստ պարագայից կլլելու է զանոնք: Սակայն կրնանք նմանցընել զանոնք այն ծխնելու զաց մաքրողներուն, որ տեսնելու վայելուչ երևոյթ մը չունին, և ոչ ալ ի գէպ ընկերութեան մը մէջ մտնելու, և սակայն ամենէն գեղեցիկ տուններուն դռնապանները՝ թէպէտ և ակամայ՝ թոյլ կու տան տարին մէյ մը տունը մտնելու, վասն զի անոնց

պէտք ունին: Պէտք է նոյնպէս երբեմն ալ դեղոց թոյլ տալ մտնելու, թէպէտ և երևոյթնին գէշ ըլլայ, վասն զի իրենք ալ ծխնելու գին մէջ աշխատելու գործ ունին: Սակայն ճաշակը անոնց նկատմամբ զքեզ չիխաբեր, և յիրաւի որ անոնք իբր և մնունդ ծառայելու որոշեալ չեն: Ուստի եթէ մէկ մը միտքը դնէ անոնց, մով նախաճաշելու, ճաշելու և ընթերցելու, երկար չերթար որ բուն իրը հասկընայ:

Քեզի քիչ մը վերը՝ գրեթէ միշտ զուրցեցի, և այս մեզի մարդիկներուս ի գէպ կու դայ, որ հազարումէկ հնարք մտածեր ենք մեր բնական պահապանները խաբելու. որ առաքինի մարդոց ընկերութեան մէջ գաղտնաբար գողեր կը մտցնենք, չաքարի մէջ թոյն, օրինակի համար, ինչպէս շատ անգամ կ'ընենք այն անպիտան կանաչ կապուտ չաքարեղէններով, որոնց շատ ժամանակէ ի վեր ատելութիւն պահած եմ, վասն զի երբ պզտիկ հասակի մէջ էի՝ ինձի շատ սիրելի ընկերներէն մէկը թունաւորեցին: Ասոնք աներեսաբար դռնապանին առջևէն կ'անցնին՝ որ զիրենք չիտեսնար, վասն զի չաքարը զչարանենգը իր ետեւ կը ծածկէ:

Այս ալ կայ որ երբեմն ալ այնչափ խոհեմութիւն չունինք որ ժամանակ տանք դռնապանին իր պէտք եղած քննութիւններն ընելու: Որկրամիլութեամբ կը կլլենք, առանց ճաշակ առնելու, և բոլոր այն բազմութիւնը որ վազելով կը մտնէ՝ պահակին զգուշութիւնը կը ցրէ: Անկէ ետքը յանցանքը որունն է եթէ գողերը տանը մէջ պատսպարան գտնեն:

Սակայն կենդանիք մեզմէ աւելի խելքով են այդու նկատմամբ:

Դիտէ քու պզտի կատուդ երբ առոր աղէկ ուտելու կտոր մը կու տաս, որ չիճանչար, ինչ զգուշութեամբ իր քիթը կամացուկ մը կը մերձեցնէ որ անդրադառնալու ժամանակ ունենայ: Յետոյ ինչպէս փափուկ կերպով լեզուին ծայրովը անժանօթ առարկային կը դպչի, մէկ անգամ, երկու անգամ, և երբեմն երեք անգամ: Եւ երբ լեզուին բարակ

Ժայրը այս կերպով քանի մը անգամ իր քննութիւնները կ'ընէ (դիտէ որ այս կէտիս վրայ է իր դռնապանին դիտողութեան տեղը, ինչպէս նաև մերիւնին), այն ատեն ինքզինքը կլլելու կը համոզէ: Եթէ ըրած քննութիւնները տարակուսական երևան իրեն, ալ կանչելու մտիկ չընէր, որչափ ալ զինքը անուշութեամբ կանչես, ուշ չընէր, հապա մէկդի կը դառնայ կ'երթայ:

Բարեբաղդ դէպք. ահա գոնէ պզտիկ ենդանի մը որ կ'ըմբռնէ թէ ինչ բանի համար տրուած է իրեն ճաշկառութեան զգայարանքը, և զայն խոհեմաբար ի գործ կ'ածէ: Չնմանիր այն ինծի ծանօթ տղոց՝ որ անմտաբար ինչ որ ձեռքերնին ինչայ բերանը կը դնեն առանց և ոչ համը տեսնելու. որ եթէ պզտիկ կատուին պէս խոհեմ ըլլային, շատ անգամ կ'ընային ազատ ըլլալ սաստիկ կշտացաւութիւններէ, առանց ուրիշ անպատեհութիւններ յիշելու:

Ահա ասիկ ուրեմն ճաշկառութեան զգայարանքին բուն օգտակար կողմը. սակայն անոր ախորժելի կողմն ալ, որ աղէկ կը ճանչնաս, արհամարհելի չէ, նաև օգտակարութեան նկատմամբ:

Գիտես, մէջերնիս ըսելով, որ շատ ձանձրալի բան կ'ըլլար ուտել, եթէ ուտելով ախորժ մը զգալ չըլլար, եթէ ծնօտները շարժելէն զատ՝ ուրիշ հետեանք մը չըլլար, կը գուշակեմ ինչ նեղութիւն քաշէին պիտի մարք որ իրենց աղջիկները ճաշելու և ընթերցելու համոզեն: Ինչ կուիններ, որչափ արցունքներ: Եւ, աղջիկները մէկդի թողլով՝ որ միշտ անհնազանդ չեն աստուածային կամաց, որչափ մարդիկ անփոյթ պիտոր ըլլային իրենց գործերը ընդհատելու, որ երթան կէս ժամ մը իրենց ակուանները մէկմէկու շփեն, եթէ այս գործիս ծայրը, որ ըստ ինքեան զուարճութիւն մը չունի՝ ախորժ մը չըլլար: Այո, սիրելի օրիորդիկ, առանց այս փոխարինիս՝ որ կերող մարդուն չնորհեալ է, մարդկութիւնը՝ որ արդէն ըստ մեծի մասին, շատ աղէկ չիսնանիր, ալ գէշ ինքզինքը պիտի սնուցանէր:

Եւ սակայն հարկ է որ ինքզինքը սնուցանէ, և աղէկ սնուցանէ, որպէս զի կարող ըլլայ այս աշխարհքիս վերայ ըստ պատշաճի իր պաշտօնը լրացնելու որուն որոշեալ է ի վերուստ:

Փոխարէն. ահա խօսքը ըսի քեզի: Ատիկայ ծիծաղելի կ'երևայ քեզի որ հարկ ըլլայ աղէկ ուտել ուզող մարդուն փոխարէն մը տալ: Բայց աղէկ. Աստուած քեզնէ աւելի վեհանձն է: Իւրաքանչիւր պարտուց որ մարդուս վրայ դրած է՝ զբօսանք մըն ալ աւելցուցած է իբր փոխարէն զայն պարտքը լրացնելուն. և ասոր վրայօք որչափ բան ունիմ քեզի ըսելու եթէ քիչ մը աւելի մեծ ըլլայիր:

Առ ժամս միայն մէկ բաղդատութիւն մը ընել կ'ուզեմ քեզի:

Երբ մայր մը միտքը դնէ որ իր պզտիկ աղջիկը բաւական ճանաչողութիւն չունի որ անհրաժեշտ ընելու բան մը ինքն իրեն ընէ, կարգալ սորվիլ, կար մը ընել, և ինչ որ դու աղէկ գիտես, փոխարէններով անոր օգնութեան կու գայ. ու երբ աղէկ աշխատի՝ անոր խաղալիկ մը կը շնորհէ: Աղէկ. Աստուած ալ այնչափ վստահութիւն չէ ունեցած մարդուս խելքին վրայ, որ մարդկային բնութեան կարօտութիւնները լրացնելուն հօգը միայն անոր հսկողութեանը յանձնէ: Իւրաքանչիւր պիտոյից ետեւ խաղալիկ մը դրեր է, և պիտոյքը ընկճելով մարդ խաղալիկը կը ստանայ:

Մտքէդ չանցնիր ամենևին որ ինչ որ հիմա հանդարտութեամբ քեզի կը բացատրեմ՝ տղայական նմանութիւններով, մեծ մարդոց մէջ սաստիկ վէճերու նիւթ եղած է, և դժբաղդաբար դեռ ևս կը վիճուի վրան: Եթէ քիչ մը ետքը այս վիճիս ձայնը ականջդ հասնի, յիշէ ինչ որ քեզի հիմա կը զուրցեմ, որ այս խեղճ պզտի հաճոյքը՝ որուն կայանքը լեզուին ու անոր մօտերն է, խաղալիկ մըն է, այլ խաղալիկ մը որ Աստուած տուած է՝ և ըստ այնմ յարգելի է:

Պզտի աղջիկն որ իր մօրմէն խաղալիկ մը ընդունած է, մտքն կ'անցնէ որ զան կ'տրելով կամ անկիւն մը նետե-

Լով մօրը հաճոյք մը կ'ընէ։ Ո՛չ երբեք, յայտնի է։ Այսպէս ընելով գիտէ որ մօրը դիտմանցը յայտնի դէմ գործել կ'ըլլայ։ Բայց ընդհակառակն հանգըստեան ժամերը անով կըխաղայ առանց խղճելու, և եթէ ազնուախոհ է՝ երբ խաղալիկով կը խաղայ, կը մտածէ՝ որ զայն իր մայրը իրեն շնորհած է, և սըրտին մէջէն անոր շնորհակալ կ'ըլլայ։

Նոյնպէս մարդն ալ պէտք է ընէ, մեր ըսած խաղալիկներուն նկատմամբ։

Բայց նաև պզտի աղջիկն ալ (կ'ենթադրեմ որ ազնուախոհ է) բոլոր օրուան հոգը՝ իր խաղալիկը պիտոր չընէ, և ոչ ալ իր մտածութեանց առարկայն. պիտոր չմոռնայ ամեն բան անոր պատճառաւ, և առանց դէմ բան մը զուրցելու՝ մայրը կանչածին պէս մէկդի թողու պիտոր զայն։ Եւ ոչ ալ պիտոր փափաքի որ ինքը միայն ունենայ անկէ, այլ ուրախանայ պիտի տեսնել որ իր բարեկամիկներն ալ իրենց խաղալիկներովը խաղան, մտածելով որ ինչ որ ախորժելի է իրեն՝ պէտք է նաև ախորժելի ըլլայ այլոց։

Այսպէս մարդս ալ պէտք էր ընել իր խաղալիկներովը, որ գրեթէ միշտ չընել։ և ասոր համար այնչափ չար խօսած են այս նիւթիս վրայ։ Պզտի աղջիկները մասնաւորապէս, ամեն անգամ այսպէս չեն վարուիր, և ասոր համար է որ որկրաւնդոքիս տգեղ բառը հնարած են։ Եւ այս պատճառաւ է նաև որ երբեմն երբեմն կը պատժուին։

Եթէ այն անձինք որ մայրդ տեսնելու կու գան, փոխանակ ուղղակի անոր սենեակը ելլելու դռնապանին խցիկը կանկ առնէին, ու բոլոր ժամանակը իրեն հետ խօսելով անցունէին, կը համարին որ անոնց այցելութենէն մայրդ հաճութիւն զգար։ Այս է սակայն պզտի աղջկանց ըրածը, որոնք ուտելով՝ դռնապանին հետ միայն կը զբաղին։ Անանկ աղջիկ է այդ դռնապանը, անանկ գեղեցիկ անուշ բաներ կը զուրցէ՝ որ հետը երկայն շատախօսութեանց կ'իյնան, ինչպէս թէ ան ըլլար բուն տան տէրը, և այնպէս բոլորովին գլխէ կը հանէ։

Ինչ բան որ դռնապանը ախորժեցընելով կը շողորթէ վրայէ վրայ կը դնեն, չաքարեղէն չաքարեղինի, կարկանդակ կարկանդակի վերայ, որոնք բանի չեն գար։ Ուստի և ինչ կը հանդիպի. այս, որ շատ անգամ տանտէրը կը զայրանայ։ Տէր ստամոքսը՝ վերջապէս կը ձանձրանայ այս այցելութիւններէ որ իրեն համար չեն։ Բոլոր իր զանգակները կը քաշէ, անհանդուրժելի աղմուկ մըն է կը փրցնէ տանը մէջ՝ ու մատնիչ դռնապանը՝ որ տիրոջը եկած այցելուները մոլորցնելով իրեն կը բռնէ, կը պատուհասէ։ Կը հիւանդանայ այն մէկը, բերնի համը գէշ կը զգայ. և բանէ մըն ալ ախորժ չառնուր։ Մայրն ալ՝ այսպէս գէշ գործածած խաղալիկը կը քաշէ կ'առնու, և երբ նորէն դռնայ տայ՝ պէտք է ուշ դնել չըլլայ թէ նորէն առջինին պէս սկսուի։

Արժան կարծեցի, սիրելի օրիորդիկ, որ կերակրոյ պատմութիւնը քեզի զուրցելով, արդար էր ամենևին այս սկիզբին մանր տեղեկութեանը էական տեղ մը որոշել՝ համեմատ անոր տուած յարգութեանդ։ Կը տեսնաս որ բոլորովին յանգանք չունէիր. բայց պէտք չէ նաև մոռնալ որ այս չէ իրապէս էականը, և թէ խաղալիկ մը՝ միայն խաղալիկ մըն է, և դռնապանը՝ ոչ տանը տէր։

Հիմա որ այս արժանաւոր մարդուն ծանօթացանք՝ անոր բարի լոյս պիտոր մաղթենք, և յաջորդ անգամուն պիտոր ներկայացընեմք քեզի անոր նախասենեկին ընկերները՝ որ դրան երկու կողմը շարուած են, և որոշեալ են որ եկող անձինքը շտկեն յարդարեն ու սրահը ընդունուելու վայել երևոյթ մը տան։ Տեսնես ինչպիսի կտրիճներ՝ որոնց օգտակարութիւնն ալ միանգամայն մեծ է և պատմութիւննին ալ քիչ հետաքրքրական չէ։ Իրենց անունը առաւմուռնք է։

Կը շարունակուի։